

УДК 343.341

Оксана Пархоменко-Куцевіл,*докт. наук з держ. упр., завідувач кафедри публічного адміністрування
Міжрегіональної Академії управління персоналом*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ КОРУПЦІЙНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Проблеми запобігання та подолання корупції як явища та процесу аналізується вченими, політиками, дослідниками, інститутами громадянського суспільства. Сьогодні актуалізується проблема розроблення та реалізації механізмів Антикорупційної стратегії на тепер та подальші роки.

Автором запропонована класифікація корупційних дій на такі види, як, зокрема, корупція в органах державної влади; корупція в приватних організаціях, установах, закладах, та деталізовані класифікації залежно від: характеру корупційних відносин (постійна (систематична); випадкова; несистематична); кількості суб'єктів «хабародавачів» (одноособова, колективна); мети отримання хабара (отримання матеріальних ресурсів, отримання нематеріальних ресурсів); структури корупційних відносин (сформована структура; несформована (випадкова) структура); наслідків корупційних дій (міжнародні збитки; національні збитки; локальні збитки; місцеві збитки); типу корупційних послуг (привілеї, пільги, кар'єрне зростання, прибуток, правові преференції, отримання послуг у натуральній формі); джерела походження результатів, отриманих від корупції дій (або бездіяльності) (в межах правового регулювання; поза межами правового регулювання).

Ключові слова: антикорупційна політика, корупція, хабар, матеріальні, нематеріальні ресурси, збитки, правопорушення, публічний службовець, посадова особа.

Постановка проблеми. Корупція не лише є злочином проти держави та громадянина, а й загрожує сприйняттю легітимних дій державних органів та безпеці громадян, негативно впливає на репутацію органів державної влади, перешкоджає реформуванню системи публічного управління, завдає неправної шкоди національній безпеці країни. Тому питання запобігання та протидії корупції є важливим і має бути вирішено в межах реформування держави та суспільно-політичних процесів.

Нині проблеми запобігання та протидії корупції, формування бази даних про осіб, які вчинили корупційне або пов'язане з корупцією правопорушення, визначення пріоритетів розвитку антикорупційної політики активно розглядаються та обговорюються фахівцями з політології, соціології, правознавства, державного управління та ін.

Відповідно до Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» [6] першочерговою реформою є антикорупційна реформа, основною метою якої є суттєве зменшення корупції в Україні, зменшення втрат державного бюджету та бізнесу через корупційну діяльність, а також підвищення позицій України у міжнародних рейтингах, що оцінюють рівень корупції.

Таким чином, проведення антикорупційної реформи врегульовано чинним законодавством, разом із тим немає чітких ме-

ханізмів забезпечення якості та ефективності такої реформи, відсутні інструменти реалізації заходів антикорупційної реформи. Водночас на тепер не визначені засади державної антикорупційної політики в Україні, адже Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки» [5] вичерпав себе, а новий закон не був прийнятий.

Тому стоїть проблема формування ефективних механізмів реалізації Антикорупційної стратегії на 2018 та подальші роки. У зв'язку з цим актуалізується проблема детального вивчення феномену корупції з урахуванням глобалізаційного та інтеграційного вимірів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми.

Проблеми запобігання та подолання корупції аналізують вчені в різних галузях науки, у тому числі правознавці, політологи, соціологи, психологи, державні управлінці та ін. Зокрема, проблеми понятійно-категоріального апарату «корупція», відповідальності за корупційні правопорушення, систематизації корупційних дій аналізують Л. Багрій-Шахматов, О. Дудоров, А. Закалюк, О. Кальман, М. Камлик, О. Костенко, О. Маркєєва, М. Мельник, Є. Невмержицький, А. Редька, С. Сербогін, М. Хавронюк та ін.

Водночас натепер відступній системний аналіз наукових підходів до класифікації корупційних відносин.

Мета статті – проведення системного аналізу наукових підходів до класифікації корупційних відносин, визначення авторської класифікації корупційних відносин.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Спочатку сформулюємо поняття «корупція». На нашу думку, корупція – це протиправна дія або бездіяльність посадової особи (або особи, яка наділена певними адміністративно-розпорядчими повноваженнями та функціями), яка спрямована на отримання власного інтересу (як матеріального, так і ні, зокрема певної послуги, привілеїв, пільг тощо) через здійснення своїх функціональних обов'язків та має негативний наслідок для держави, суспільства та органу державної влади.

Проведений аналіз літератури з проблеми дає підстави зазначити, що серед основних видів корупції необхідно назвати корупцію у сфері державної влади, а саме в органах, що здійснюють регулювання та контроль за дотриманням правил і норм, встановлених державою, в органах, керуючих компаніями та підприємствами, в органах, які здійснюють фіскальну й грошову політику; ділову корупцію, що виникає у разі взаємодії влади та бізнесу. Наприклад, у разі господарської суперечки сторони прагнуть заручитися підтримкою судді з метою винесення рішення на свою користь [2, с. 351].

Корупція верховної влади стосується політичного керівництва і верховних судів у демократичних системах.

Наступним видом, на нашу думку, слід виділити побутову корупцію, яка породжу-

ється взаємодією пересічних громадян і чиновників. До корупційних злочинів такого порядку можна віднести подарунки від громадян і послуги посадовій особі та членам його родини.

Корупція в бізнесі зумовлена розвитком ринкових відносин в Україні і приходом ринкової економіки на зміну командно-адміністративній. Даний вид корупції має особливий вплив на економіку держави, для боротьби з нею державою створюються державні корпорації в різних сферах життя суспільства [1, с. 115].

Автори наукової праці «Запобігання корупції: методичні рекомендації для місцевих активістів» пропонують таку класифікацію корупції:

1) за сферами прояву зазвичай виділяють такі види корупції: політична, зокрема корупція у представницьких органах влади; корупція на публічній службі; корупція у судовій системі та органах кримінальної юстиції; корупція в економіці (у публічних закупівлях, у митній і податковій сферах тощо); корупція в соціальній сфері (освіта, охорона здоров'я, соцзабезпечення та ін.); корупція у приватному секторі; корупція в спорті.

2) за критерієм масштабу і системності корупція буває: епізодична; систематична; глобальна (мафіозного типу) [4, с. 29-30].

Українські науковці В. Гарашук, А. А. Мухатаєв виокремлюють чотири види корупції:

- 1) «високорівнева»;
- 2) корупція у середніх ешелонів влади;
- 3) «низова» корупція;
- 4) корупція від «зліднів» (таблиця 1) [3].

М. Фоміна та В. Кузьменко пропонують таку класифікацію корупції [7, с. 185]:

Таблиця 1

Види корупції та їх характеристика [3, с. 38]

Вид корупції	Основні характеристики
«Високорівнева» (або «елітарна»)	Така корупція характерна для вищих ешелонів влади (вищі органи влади, центральні органи виконавчої влади, центральні апарати правоохоронних органів та судової сфери влади). Саме на цьому рівні розробляються корупційні схеми, створюються корупційні мережі. Корупція на цьому рівні становить найбільшу небезпеку для держави і суспільства, оскільки представники центральних органів влади є розпорядниками бюджетних коштів, державного майна.
Корупція у середніх ешелонах влади	Така корупція характеризується меншими фінансовими потоками, меншою кількістю об'єктів державної власності, обмеженістю владних повноважень.
«Низова» корупція	Корупція серед державних службовців, які безпосередньо проводять роботу з підготовки управлінських рішень, готують або видають відповідні дозволи, здійснюють контрольні дії та безпосередньо притягають до правової відповідальності. Небезпека такої корупції полягає у тому, що своїми діями службовці формують у населення негативне ставлення до органів влади.
Корупція від «зліднів»	Здійснюється не на постійній основі, ситуативно, коли вже склалося «зовсім скрутне матеріальне становище». Така корупція є незначною, вона спричинена певними особистими обставинами (наприклад, хвороба дитини), низьким рівнем оплати праці.

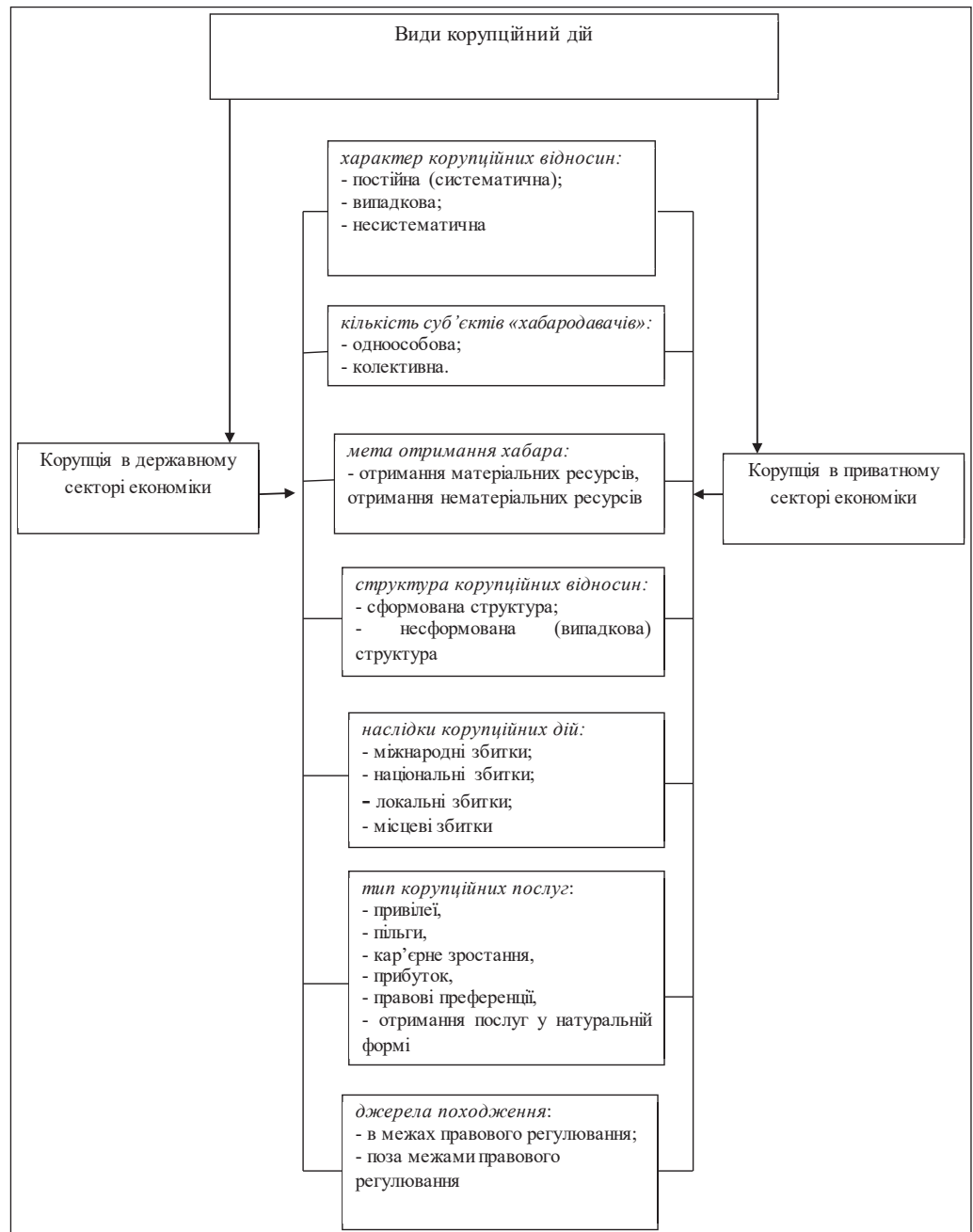

Рис. 1. Види корупційних відносин

1) за суб'єктом корупційних відносин:
 – суб'єкти-хабарники – державні службовці, менеджери державних і приватних підприємств, політичні діячі;
 – суб'єкти, що пропонують хабар – громадяни, приватні підприємства, приватні легальні фірми, тіньовий бізнес, держав-

ні підприємства, політичні діячі, державні службовці;

2) за метою корупції з погляду її суб'єктів:
 – суб'єкти-хабарники – збагачення за рахунок отримання матеріально-грошових цінностей, обмін послугами (протекціонізм, патронаж, фаворитизм);

– суб'єкти, що пропонують хабар, – прискорення вирішення питань у межах правового поля, вирішення питань за межами правового поля, отримання вигідних державних замовлень, кар'єрне зростання, лобювання необхідних нормативно-правових актів, встановлення «добрих відносин», отримання конкурентних переваг;

3) за ініціативністю корупційних відносин:

– вимагання хабара посадовою особою;

– підкуп посадових осіб за ініціативою суб'єктів, що пропонують хабар;

– традиціоналізм у корупційних відносинах;

4) за рівнем організації та поширення:

– «низинна» корупція (місцева, регіональна);

– «верховинна» корупція (національна, міжнародна);

5) за організацією корупційних відносин:

– локальний – має разовий характер;

– стільниковий – має сезонний або постійний характер;

6) за видом корупційних відносин:

– тверді – хабар у вигляді товару, грошовий хабар, хабар у вигляді різного роду матеріальних цінностей (антикваріат, коштовності, ювелірні прикраси);

– м'які – непотизм (кумівство), кронізм (протекціонізм), фаворитизм, патронаж, лобізм, клановість, трайбалізм, місництво та ін.;

7) за мірою централізації корупційних відносин:

– децентралізована корупція (випадкова);

– централізована корупція «знизу доверху»;

– централізована корупція «зверху до низу»;

8) регулярністю корупційних дій:

– епізодична корупція;

– систематична або інституційна корупція;

– клептократична корупція [7, с. 185-186].

Проведений аналіз дає підстави для обґрунтування авторської класифікації корупційних відносин. На нашу думку, слід виділити такі види корупційних дій, які притаманні українському суспільству:

1. корупція в органах державної влади, серед суб'єктів господарювання державних підприємств (організацій, установ);

2. корупція в приватних організаціях, установах, закладах.

Зазначені види корупційних дій можуть у свою чергу поділятися на такі:

1) залежно від характеру корупційних відносин: постійна (систематична); випадкова; несистематична;

2) залежно від кількості суб'єктів «хабародавчів»: одноособова, колективна;

3) залежно від мети отримання хабара: отримання матеріальних ресурсів, отримання нематеріальних ресурсів;

4) залежно від структури корупційних відносин: сформована структура; несформована (випадкова) структура;

5) залежно від наслідків корупційних дій: міжнародні збитки; національні збитки (як моральні, так і матеріальні); локальні збитки; місцеві збитки;

6) залежно від типу корупційних послуг: привілеї, пільги, кар'єрне зростання, прибуток, правові преференції, отримання послуг у натуральній формі;

7) залежно від джерела походження результатів, отриманих від корупції дій (або бездіяльності): в межах правового регулювання; поза межами правового регулювання.

Зазначені види корупційних дій можуть бути зображені у такій схемі (рис. 1).

Висновки

У статті проаналізовані сучасні підходи до класифікації корупції, корупційних дій. Автором запропонована класифікація корупційних дій на такі види, як, зокрема, корупція в органах державної влади; корупція в приватних організаціях, установах, закладах, та деталізовані класифікації залежно від: характеру корупційних відносин; кількості суб'єктів «хабародавчів»; мети отримання хабара; структури корупційних відносин; наслідків корупційних дій; типу корупційних послуг; джерела походження результатів, отриманих від корупції дій (або бездіяльності).

Список використаних джерел:

1. Агеев В. Н. Противодействие «государственной коррупции»: зарубежный опыт. Следователь. 2014. № 8. С. 114–117.

2. Боротьба з корупцією в Грузії: досвід для вивчення та наслідування в Україні. Актуальні проблеми держави і права. 2014. Вип. 71. С. 349–356.

3. Гарашук В.М., Мухатаєв А.О. Актуальні проблеми боротьби з корупцією в Україні: монографія. Х.: Право, 2010. 144 с.

4. Запобігання корупції: методичні рекомендації для місцевих активістів / Д. О. Калмиков, Д. В. Сінченко, О. О. Сорока, М. І. Хавронюк, Г. Л. Шведова; за заг. ред. М. І. Хавронюка. К.: ФОРМ Москаленко О.М., 2017. 242 с.

5. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки: Закон України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1699-18> (дата звернення 22.08.2018).

6. Про Стратегію сталого розвитку: Указ Президента від 12.01.2015 р. № 5. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> (дата звернення 22.08.2018).

7. Фоміна М.В., Кузьменко В.В. Сутність, форми і класифікація корупційних відносин. Економічний вісник університету. 2013. Вип. 21(1). С. 182-186.

8. Яковенко С.Б. Сутність корупції та її класифікація. Держава та регіони. Серія «Державне управління». 2017. № 1 (57). С. 109-114.

Проблемы предупреждения и преодоления коррупции как явления и процесса анализируются учеными, политиками, исследователями, институтами гражданского общества. Сегодня актуализируется проблема разработки и реализации механизмов антикоррупционной стратегии в настоящее время и последующие годы.

Автором предложена классификация коррупционных действий на такие виды, как, в частности, коррупция в органах государственной власти; коррупция в частных организациях, учреждениях, заведениях, и детализированные классификации в зависимости от: характера коррупционных отношений (постоянная (систематическая) случайная; несистематическая) количества субъектов «взяткодатель» (единоличная, коллективная); цели получения взятки (получение материальных ресурсов, получение нематериальных ресурсов); структуры коррупционных отношений (сформированная структура; несформированная (случайная) структура) последствий коррупционных действий (международные убытки; национальные убытки, локальные убытки; местные убытки); типа коррупционных услуг (привилегии, льготы, карьерный рост, прибыль, правовые преференции, получение услуг в натуральной форме); источников происхождения результатов, полученных от коррупции действий (или бездействия) (в пределах правового регулирования; за пределами правового регулирования).

Ключевые слова: антикоррупционная политика, коррупция, взятка, материальные, нематериальные ресурсы, убытки, правонарушения, публичный служащий, должностное лицо.

Problems of preventing and overcoming corruption as a phenomenon and process are analyzed by scientists, politicians, researchers, and civil society institutions. Today the problem of developing and implementing the Anti-Corruption Strategy mechanisms for the present and future years is actualized. The author proposed a classification of corruption actions, in particular, corruption in state authorities; corruption in private organizations, institutions, institutions and detailed classifications depending on: the nature of corruption relations (permanent (systematic), random, unsystematic); the number of subjects of the "Habidabovachiv" (individual, collective); the purpose of obtaining a bribe: (obtaining material resources, obtaining intangible resources); structure of corruption relations (formed structure; unformed (random) structure); the consequences of corrupt acts (international losses; national losses; local losses; local losses); type of corruption services (privileges, privileges, career growth, profit, legal preferences, reception of services in kind); sources of the origin of the results obtained from corruption (or inaction) (within the limits of legal regulation, outside of legal regulation).

Key words: anti-corruption policy, corruption, bribe, material, intangible resources, losses, offenses, public servant, official.

